



LUNDS
UNIVERSITET

Ekonomihögskolan
Lunds universitet

Aktieägaravtalets rättsverkningar

En studie om aktieägaravtal, om förhållandet mellan aktiebolagsrätt och
avtalsrätt

Kandidatuppsats, 15 hp

Höstterminen 2025

Författare: Carl Puumalainen

Abstract	3
Sammanfattning	4
Förkortningar	5
1. Inledning	6
1.1 Bakgrund	6
1.2 Problembeskrivning	7
1.3 Syfte	8
1.4 Frågeställningar	8
1.5 Metod och material	9
1.6 Avgränsningar	10
1.7 Forskningsläge	10
2. Vad är ett aktieägaravtal?	11
2.1 Definition och funktion	11
2.2 Parterna	13
2.3 Avtalsinnehållet	14
2.3.1 Beslutsbindningar	15
2.2.2 Överlåtelsebindningar	16
2.2.3 Övriga typiska klausuler i ett aktieägaravtal	17
2.2.4 Tidsfristen för avtalet	18
3. Aktiebolagsrättsliga verkningar	20
3.1 Inledning	20
3.2 Aktiebolagsrättsliga separationsprincipen	21
3.3 Avtalets indirekta effekt och när bolaget är part	23
3.3.1 NJA 2011 s.429	25
3.3.2 Praxis	26
4. Avtalsrättsliga verkningar	28
4.1 Inledning	28
4.2 Avtalsfrihet och avtalsbundenhet	29
4.3 Avtalsrättsliga separationsprincipen	30
4.4 Påföljder vid avtalsbrott	31
4.4.1 Skadestånd & Vite	32
4.4.2 Hävning	32
4.4.3 Fullgörelse	33
4.4.4 Avtalsrättslig ogiltighet & Generalklausulen (36§)	34
5. Analys	35
6. Avslutande reflektioner	38

Abstract

Shareholders' agreements are commonly used to regulate the relationship between shareholders in limited liability companies. However, such agreements are not expressly regulated under Swedish law, which raises questions concerning the relationship between contract law and company law. In this context, both the company law separation principle and the contract law separation principle are examined. In particular, issues arise regarding the legal effects of shareholders' agreements and the limits of shareholders' contractual freedom.

The purpose of this thesis is to analyse the legal effects of shareholders' agreements under Swedish law. The focus lies on distinguishing between the contractual effects of the agreement between the parties and its significance from a company law perspective. The thesis also examines the company law separation principle and its relevance for assessing the legal effects of shareholders' agreements.

The study is conducted using a legal dogmatic method. The analysis is based on the Swedish Companies Act, relevant case law from the Supreme Court and appellate courts, and legal doctrine. Particular attention is given to doctrinal interpretations of the separation principle and its application in case law.

The analysis shows that shareholders' agreements generally lack company law effect and cannot influence the internal decision-making structure of the company or the validity of decisions made by corporate bodies. The legal effects of such agreements are therefore primarily confined to the contractual relationship between the parties. At the same time, the study demonstrates that the legal position is not entirely clear, as doctrine and case law reflect differing views on the scope of the separation principle in certain contexts.

Sammanfattning

Aktieägaravtal används i stor utsträckning för att reglera relationen mellan aktieägare i aktiebolag. Avtalen saknar dock uttrycklig lagreglering i svensk rätt och aktualiserar därför frågor om hur avtalsrättsliga principer förhåller sig till aktiebolagsrättens regler. I detta sammanhang behandlas både den aktiebolagsrättsliga och den avtalsrättsliga separationsprincipen. Särskilt uppkommer frågor om vilka rättsverkningar ett aktieägaravtal kan få och vilka begränsningar som gäller för aktieägarnas avtalsfrihet.

Syftet med uppsatsen är att analysera aktieägaravtalets rättsliga verkan i svensk rätt. Fokus ligger på att klargöra skillnaden mellan avtalets avtalsrättsliga verkningar mellan parterna och dess betydelse i ett aktiebolagsrättsligt sammanhang. Uppsatsen behandlar även den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen och hur denna påverkar bedömningen av aktieägaravtalets rättsverkningar.

Undersökningen genomförs med en rättsdogmatisk metod. Analysen grundas på aktiebolagslagen, relevant rättspraxis från Högsta domstolen och underinstanser, samt juridisk doktrin. Särskild vikt läggs vid doktrinen tolkning av separationsprincipen och hur denna princip har kommit till uttryck i rättspraxis.

Analysen visar att aktieägaravtal som huvudregel saknar aktiebolagsrättslig verkan och inte kan påverka bolagets interna beslutsordning eller giltigheten av bolagsorganens beslut. Avtalets rättsverkningar är i stället i huvudsak begränsade till det avtalsrättsliga förhållandet mellan parterna. Samtidigt framgår att rättsläget inte är helt entydigt, då både doktrin och praxis ger uttryck för olika uppfattningar om separationsprincipens räckvidd i vissa situationer.

Förkortningar

ABL – Aktiebolagslagen (2005:551)

AvtL – Avtalslagen (1915:218)

HD – Högsta domstolen

NJA – Nytt juridiskt arkiv

SOU – Statens offentliga utredningar

Prop. – Proposition

JT – Juridisk Tidskrift

SvJT – Svensk Juristtidning

RB – Rättegångsbalken

VD – Verkställande direktör

SAS – Samfällt aktieägarbeslut

1. Inledning

1.1 Bakgrund

I mindre och medelstora aktiebolag, särskilt i bolag med en begränsad krets av delägare, regleras ägarnas inbördes samarbete ofta genom aktieägaravtal¹. Sådana avtal är vanligt förekommande i praktiken men saknar uttrycklig lagreglering i svensk rätt. Aktieägaravtal vilar därmed i första hand på avtalsrättsliga principer, samtidigt som deras innehåll och funktion i hög grad påverkas av aktiebolagslagens struktur och tvingande regler². Genom aktieägaravtal kan delägarna reglera frågor som inte lämpar sig för bolagsordningen eller som av andra skäl inte bör bli offentliga, exempelvis frågor om beslutsfattande, aktieöverlåtelse och formerna för det långsiktiga samarbetet mellan ägarna³.

Avsaknaden av lagreglering innebär dock inte att aktieägaravtal kan utformas utan begränsningar. Aktiebolagslagen innehåller ett omfattande regelverk som syftar till att säkerställa bolagets funktion, skydda aktieägarnas inbördes rättigheter samt värna borgenärernas och tredje mans intressen. När ett aktieägaravtal berör frågor som enligt aktiebolagslagen tillkommer bolagsorganen, eller inskränker rättigheter som lagen tillerkänner aktieägare, aktualiseras gränsen mellan avtalsfrihet och aktiebolagsrättslig ordning. Även om ett avtalsbrott i regel inte påverkar giltigheten av ett bolagsorganbeslut, kan det få betydande avtalsrättsliga konsekvenser mellan parterna⁴.

Denna gränsdragning ger upphov till rättsliga frågor som visat sig vara särskilt komplexa. I doktrin och praxis har olika uppfattningar framförts om i vilken utsträckning aktieägaravtal kan tillmätas rättslig betydelse när de kommer i konflikt med aktiebolagsrättsliga regler. Särskilt omdiskuterad är den så kallade separationsprincipen, enligt vilken aktiebolagsrätten och avtalsrätten utgör skilda normsystem. Principens räckvidd och praktiska konsekvenser har behandlats i rättspraxis och juridisk litteratur, men utan att frågan fullt ut kan anses vara slutligt klarlagd⁵.

¹ Westin, Ny Juridik 2:11 s. 14

² Stattin & Svernlöv s. 17

³ Stattin & Svernlöv s. 13, se även: Lehrberg s. 68 - 69

⁴ Ramberg & Ramberg s. 32 - 33

⁵ Jfr Arvidsson, Ny juridik 4:10 & Nerep, festskrift till Torkel Gregow.

Mot denna bakgrund finns ett tydligt behov av att närmare analysera vilken rättsverkan aktieägaravtal kan få, både avtalsrättsligt mellan parterna och aktiebolagsrättsligt i förhållande till bolaget och dess organ. En sådan analys är nödvändig för att klarlägga vilka begränsningar som möter aktieägarnas avtalsfrihet och hur dessa begränsningar förhåller sig till de rättigheter som följer av aktiebolagslagen.

1.2 Problembeskrivning

Avsaknaden av särskild lagreglering innebär att aktieägaravtal befinner sig i ett rättsligt gränsland mellan avtalsrätt och aktiebolagsrätt⁶. Avtalet är civilrättsligt bindande mellan de parter som ingått det, men dess genomslag i förhållande till bolaget som juridisk person är begränsat. Enligt den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen är bolaget och dess organ inte bundna av aktieägarnas interna överenskommelser, utan ska utöva sina befogenheter i enlighet med aktiebolagslagen och bolagsordningen⁷.

Denna ordning ger upphov till flera centrala rättsliga frågeställningar. En sådan rör i vilken utsträckning ett aktieägaravtal trots allt kan få betydelse i ett aktiebolagsrättsligt sammanhang, exempelvis genom att indirekt påverka hur bolagsorganen fattar beslut. En annan fråga gäller gränserna för aktieägarnas avtalsfrihet när avtalsinnehållet berör rättigheter och skyldigheter som följer direkt av aktiebolagslagen.

Särskilt tydlig blir denna problematik när aktieägaravtal kommer i konflikt med tvingande aktiebolagsrättsliga regler. Ett exempel är rätten till tvångsinlösen enligt 22 kap. 1 § aktiebolagslagen. I NJA 2011 s. 429 aktualiserades frågan om aktieägare genom avtal kan avstå från eller begränsa rätten till tvångsinlösen, och vilken rättslig betydelse ett sådant avtal i så fall kan tillmätas. Rättsfallet illustrerar den spänning som kan uppstå mellan avtalsrättslig bundenhet och aktiebolagsrättens tvingande struktur⁸.

Dessa oklarheter visar att aktieägaravtalets rättsverkan inte kan bedömas enbart utifrån allmänna avtalsrättsliga principer. Det finns därför ett behov av en rättsdogmatisk analys som

⁶ Westin, Ny Juridik 2:11 s. 14, beskrivning över hur gränslandet bygger på jurister från bolagsrätten kontra avtalsrätten ger olika svar på aktieägaravtalets omfattning, jfr Ny juridik 4:11, där Arvidsson och Ramberg har olika bild av separationsprincipens omfattning.

⁷ Ramberg & Ramberg s. 32

⁸ Se avsnitt 3.4

klargör hur aktieägaravtal förhåller sig till aktiebolagslagens regler och vilka begränsningar som möter aktieägarnas avtalsfrihet när avtalsinnehållet kolliderar med aktiebolagsrättsliga rättigheter och skyldigheter.

1.3 Syfte

Syftet med denna uppsats är att analysera aktieägaravtalets rättsliga verkan i svensk rätt, med särskilt fokus på skillnaden mellan avtalets avtalsrättsliga verkningar mellan parterna och dess aktiebolagsrättsliga betydelse i förhållande till bolaget och dess organ. Uppsatsen syftar vidare till att klargöra vilka begränsningar som möter aktieägarnas avtalsfrihet när avtalsinnehållet kommer i konflikt med de rättigheter och skyldigheter som följer av aktiebolagslagen.

1.4 Frågeställningar

För att uppfylla syftet behandlas följande två övergripande frågeställningar:

Hur och i vilken utsträckning kan ett aktieägaravtal få rättsverkan avtalsrättsligt respektive aktiebolagsrättsligt, och vilka begränsningar möter aktieägarnas avtalsfrihet när avtalsinnehållet kommer i konflikt med aktiebolagslagen?

1.5 Metod och material

Uppsatsen är genomförd med en rättsdogmatisk metod. Metoden syftar till att fastställa gällande rätt genom analys av relevanta rättskällor och deras inbördes hierarki. Den är särskilt ändamålsenlig för studier av aktieägaravtal, där rättsläget i stor utsträckning har utvecklats genom rättspraxis och doktrin snarare än genom uttrycklig lagreglering⁹.

Analysen tar sin utgångspunkt i aktiebolagslagen (2005:551) och avtalslagen (1915:218). Lagtexten används för att klargöra de formella ramarna för aktieägarnas rättigheter och skyldigheter samt bolagsorganens kompetens. Förarbeten beaktas i den mån de belyser lagstiftarens intentioner, särskilt avseende aktiebolagsrättens tvingande regler och kompetensfördelningen mellan bolagsorganen.

⁹ Se Bernitz, Hedlund, Nordell & Westberg s. 35 ff.

Rättspraxis ges en central roll i uppsatsen. Avgöranden från Högsta domstolen analyseras för att klarlägga gränsdragningen mellan avtalsfrihet och aktiebolagsrättslig ordning. Praxis används som ett uttryck för gällande rätt och sätts i relation till lagstiftningens systematik.

Doktrin används som tolknings- och analysstöd, särskilt i de delar där rättsläget är omdiskuterat. Rättsvetenskapliga arbeten, lagkommentarer och artiklar används för att belysa olika uppfattningar om aktieägaravtalets rättsverkan och separationsprincipens innebörd. Doktrinen används inte normativt, utan för att strukturera och analysera rättsläget.

Uppsatsen bygger således på en samlad analys av lag, förarbeten, rättspraxis och doktrin i syfte att fastställa gällande rätt rörande aktieägaravtalets avtalsrättsliga och aktiebolagsrättsliga verkningar.

1.6 Avgränsningar

Uppsatsen avgränsas till svensk rätt och omfattar enbart privata aktiebolag, med undantag till exempel hänvisning av vad som beskrivs vara ett aktieägaravtal enligt dansk associationsrätt i inledningen av kapitel två¹⁰. Aktieägaravtal i publika eller noterade bolag behandlas inte, eftersom dessa omfattas av särskild reglering och väsentligt annorlunda ägarstrukturer¹¹.

Ett aktieägaravtal kan i vissa fall uppvisa drag som liknar ett enkelt bolag enligt lagen (1980:1102) om handelsbolag och enkla bolag och det följer även av rättspraxis att ett aktieägaravtals karaktär i vissa fall är att anses som ett enkelt bolag. Det kan exempelvis vara så när avtalet innebär ett samarbete för ett gemensamt ändamål. Denna fråga är föremål för en mer omfattande diskussion och kan i vissa fall ha betydelse för hur avtalsförhållandet ska bedömas. Uppsatsen beskriver detta samband översiktligt för att ge en fullständig kontext, men frågan analyseras inte vidare, eftersom uppsatsens fokus ligger på aktieägaravtalets rättsverkan i relation till aktiebolagslagen och inte på dess associationsrättsliga kvalifikation¹².

¹⁰ Se avsnitt 2.1

¹¹ Jfr Westin, Ny Juridik 2:11, s. 18, där det framhålls att aktieägaravtal i större och noterade bolag inte behandlas särskilt då dessa omfattas av annan reglering och ägarstruktur.

¹² Se Ramberg s. 17, det har begränsad praktisk betydelse ifall det avser ett enkelt bolag eller inte.

1.7 Forskningsläge

Aktieägaravtalet är inget nytt fenomen utan har under lång tid använts i praktiken som ett instrument för att reglera relationen mellan aktieägare, särskilt i privata aktiebolag där ägarkretsen ofta är begränsad och samarbetet personligt präglat. Avtalet har därför tidigt uppmärksammats i den juridiska litteraturen som ett funktionellt komplement till aktiebolagsrätten och bolagsordningen¹³.

I doktrinen har aktieägaravtalets rättsliga karaktär, dess bindande verkan och dess förhållande till aktiebolagslagen analyserats ur flera perspektiv. Framställningarna behandlar bland annat hur avtalsfriheten förhåller sig till aktiebolagsrättens tvingande regler, samt i vilken utsträckning avtalsbestämmelser kan ges rättslig betydelse när de berör frågor som annars regleras av aktiebolagslagen eller bolagsordningen¹⁴.

Särskilt omdiskuterad i forskningen är den så kallade separationsprincipen, enligt vilken aktiebolagsrätten och avtalsrätten utgör skilda normsystem. I doktrin och praxis råder det dock delvis olika uppfattningar om principens räckvidd och konsekvenser. Vissa författare betonar principens strikta innebörd och menar att aktieägaravtal aldrig kan tillmätas aktiebolagsrättslig relevans, medan andra intar en mer nyanserad hållning och öppnar för att avtalsbestämmelser i praktiken kan få ett indirekt genomslag, särskilt genom avtalsrättsliga sanktioner¹⁵.

Trots att forskningsläget är relativt välutvecklat saknas således full enighet om var gränsen går mellan aktieägarnas avtalsfrihet och aktiebolagsrättens tvingande regler. Oenigheten blir särskilt tydlig i frågor där avtalsbestämmelser kommer i konflikt med lagstadgade aktieägar rättigheter, såsom rätten till tvångsinlösen enligt aktiebolagslagen. Detta motiverar en fortsatt rättsdogmatisk analys av aktieägaravtalets rättsverkan och dess förhållande till aktiebolagsrättens systematik.

¹³ Dotevall s. 27

¹⁴ Se Arvidsson, Ny Juridik 4:11 s. 7

¹⁵ Jfr Westin, Ny Juridik 2:11, s. 18 samt Nerep, Aktiebolagsrättslig analys i festschrift (Torkel Gregow)

2. Vad är ett aktieägaravtal?

2.1 Definition och funktion

I svensk rätt finns ingen legal definition av vad ett aktieägaravtal är. Avtalsformen är inte reglerad i aktiebolagslagen, utan har istället utvecklats genom praxis och doktrin. Mot denna bakgrund definieras ett aktieägaravtal i allmänhet som ett privaträttsligt avtal mellan två eller flera aktieägare, genom vilket parterna reglerar sitt inbördes förhållande och hur de ska utöva de rättigheter och skyldigheter som följer av aktieinnehavet¹⁶.

Som kontrast kan nämnas att den danska motsvarigheten till aktiebolagslagen innehåller en uttrycklig definition av så kallade ejeraftaler (aktieägaravtal). Där anges att ett ägaravtal är ett avtal mellan kapitalägare som reglerar ägar- och ledningsförhållanden i bolaget¹⁷. Även om denna bestämmelse inte är tillämplig i svensk rätt, illustrerar den tydligt vilken funktion avtalstypen normalt fyller, att skapa ett privaträttsligt regelverk mellan ägarna vid sidan av de associationsrättsliga reglerna¹⁸.

Att svensk rätt saknar motsvarande definition innebär att förståelsen av aktieägaravtal i stor utsträckning bygger på hur avtalen används i praktiken och hur de behandlats i rättsvetenskaplig litteratur. Doktrin och praxis fyller därför en central roll när man ska fastställa vad som typiskt sett kännetecknar aktieägaravtal, vilka klausuler som förekommer och vilken rättslig funktion avtalen har.

Det finns inte heller några särskilda formkrav för att ingå ett aktieägaravtal. Ett sådant avtal kan i princip uppkomma muntligen eller genom konkludent handlande, även om skriftliga avtal dominerar i praktiken¹⁹. Den skriftliga formen är den mest förekommande, då det ger tydlighet och minskar risken för framtida tolkningskonflikter²⁰.

I praktiken förekommer aktieägaravtal under flera olika benämningar, såsom röstbindningsavtal, konsortialavtal (ett avtal mellan flera parter som samarbetar i ett gemensamt projekt) eller olika former av samarbetsavtal²¹. Trots olikheterna i terminologi

¹⁶ Lehrberg s. 71

¹⁷ Se 5 § Selskabsloven

¹⁸ Lehrberg s. 72-73

¹⁹ Arvidsson s. 66

²⁰ Kansmark, Roos s. 25

²¹ Lehrberg s. 76-77

syftar dessa avtal till att reglera frågor som inte lämpar sig för bolagsordningen, antingen av praktiska skäl eller därför att de rör interna förhållanden som inte bör göras offentliga²². Avtalets innehåll varierar beroende på behov, men det centrala är att aktieägarna genom avtalet skapar kompletterande regler för hur de ska samarbeta och agera i frågor som rör deras personliga intressen.

Partsstrukturen i aktieägaravtal kan skilja sig åt markant. I vissa fall är samtliga aktieägare parter i avtalet, medan det i andra fall endast omfattar ett urval av ägarna. Parternas inbördes ställning kan vara jämnstark eller präglas av att en större ägare har ett dominerande inflytande över avtalets innehåll. Det förekommer även att bolaget självt ansluter sig som part i avtalet, vilket aktualiserar särskilda rättsliga frågor eftersom bolaget då omfattas av avtalet med egna förpliktelser. Dessa frågor behandlas mer utförligt i kapitel 4²³.

I många mindre eller ägarledda bolag sammanfaller ofta roller, således att samma person både är aktieägare och innehar ett uppdrag i ett av de beslutande organen(exempelvis styrelseledamot eller VD) i bolaget. Detta ger upphov till den så kallade hattproblematiken, som innebär att det måste avgöras om ett visst handlande utförts i egenskap av aktieägare eller som företrädare för bolaget²⁴. Eftersom aktieägaravtal endast binder parterna i deras roll som aktieägare är denna distinktion central för att avgöra avtalets räckvidd²⁵. Mer om parterna i nästkommande delkapitel.

Man kan då sammanfattningsvis säga att avtalets funktion och betydelse varierar beroende på bolagets behov, men dess grundläggande syfte är att skapa ett stabilt och förutsebart samarbete mellan aktieägarna. För att förstå avtalets rättsverkan krävs dock en närmare analys av dess förhållande till både avtalsrätten och aktiebolagsrätten, vilket behandlas senare i uppsatsen.

2.2 Parterna

Ett aktieägaravtal ingås i första hand mellan aktieägare i ett aktiebolag. Avtalet kan omfatta samtliga aktieägare eller endast vissa av dem, beroende på hur ägarkretsen är sammansatt och

²² Stattin, Svernlöv s. 13

²³ Se även Ramberg, s. 48, om målbolaget som part i avtalet.

²⁴ Ramberg s. 40-46

²⁵ Se avsnitt 2.2

vilket syfte parterna har med avtalet²⁶. I praktiken förekommer både avtal mellan ägare med jämnstarka innehav och avtal där en majoritetsägare sluter avtal med en eller flera minoritetsägare²⁷.

Utöver aktieägare kan även andra personer ingå som parter i ett aktieägaravtal, under förutsättning att de har eller förväntas få ett aktieägarande i bolaget. Detta gäller exempelvis anställda eller andra nyckelpersoner som genom aktier, optioner eller liknande arrangemang knyts till bolagets ägarkrets. Deras partsställning i avtalet grundas i sådana fall inte på anställningsförhållandet, utan på deras faktiska eller framtida roll som aktieägare²⁸.

Det förekommer även att bolaget självt är part i aktieägaravtalet. Ett sådant deltagande förutsätter att avtalet ryms inom bolagets rättskapacitet och att behöriga bolagsorgan fattar beslut om att bolaget ska ansluta sig till avtalet. När bolaget är part kan det åta sig obligationsrättsliga förpliktelser gentemot aktieägarna, exempelvis avseende tillskott eller informationsåtaganden. Bolagets deltagande förändrar dock inte i sig ägarförhållandena mellan aktieägarna²⁹.

I många bolag innehar samma person flera roller, exempelvis som aktieägare, styrelseledamot eller verkställande direktör. I sådana situationer aktualiseras frågan i vilken egenskap en person har agerat i ett visst sammanhang. Ett aktieägaravtal binder parterna endast i deras egenskap av aktieägare och inte när de handlar som företrädare för bolaget. Betydelsen av denna rolluppdelning har uppmärksamats i rättspraxis, där domstolar avvisat invändningar om skiljeklausuler i aktieägaravtal när dessa åberopats av personer som agerat i annan roll än som aktieägare³⁰.

Med detta konstaterar vi att ett aktieägaravtal utgörs av aktieägare, personer som genom avtal tilldelas eller förväntas tilldelas en ägarroll samt, i vissa fall, bolaget självt. Vilka parter som omfattas av avtalet utgör en grundläggande utgångspunkt för den fortsatta bedömningen av avtalets räckvidd och funktion.

²⁶ Stattin & Svernlöv s. 32, se även Ramberg & Ramberg s. 54

²⁷ Westin, Ny Juridik 2:11 s. 18

²⁸ Stattin & Svernlöv s. 32, se första punkten

²⁹ Ramberg & Ramberg s. 49 - 51

³⁰ Ny Juridik 2:11 s. 26

2.3 Avtalsinnehållet

Frågan om vad ett aktieägaravtal ska innehålla besvaras ofta med olika standardiserade listor som anger att avtalet bör reglera exempelvis ägarstruktur, rösträtt, styrelsens sammansättning, beslutsfattande, utdelningsprinciper, förköpsrätt, tvistelösning och olika former av exitlösningar³¹. Sådana sammanställningar ger en översiktlig bild av vanligt förekommande bestämmelser, men de riskerar att förenkla den faktiska komplexiteten. Ett aktieägaravtal är inte ett dokument med ett på förhand givet innehåll, utan utformas efter ägarkretsens särskilda behov, intressen och riskfördelning³². Därför är den mer relevanta frågan inte vad ett aktieägaravtal ska innehålla, utan snarare vad det kan innehålla inom ramen för parternas avtalsfrihet.

Trots denna variation finns det ändå vissa typer av bestämmelser som ofta återkommer och som i doktrin lyfts fram som centrala byggstenar i många aktieägaravtal. Dessa klausuler fyller olika funktioner, exempelvis att reglera ägarnas samarbete, styra beslutsprocesser, kontrollera ägarförändringar eller hantera konflikter mellan parterna³³. I det följande behandlas några av de vanligaste kategorierna av bestämmelser, med fokus på hur de brukar konstrueras och vilken betydelse de har för avtalets praktiska tillämpning. Avsnittet utgör därmed en genomgång av de element som typiskt utgör innehållet i ett aktieägaravtal, snarare än en uttömmande beskrivning av alla möjliga klausuler som kan förekomma.

2.3.1 Beslutsbindningar

I aktieägaravtal förekommer ofta bestämmelser som reglerar hur aktieägare ska agera i olika beslutssituationer. Sådana bestämmelser benämns i litteraturen beslutsbindningar och avser avtalsvillkor som tar sikte på aktieägarnas handlande inför eller i samband med beslut. Bindningarna gäller endast mellan de aktieägare som är parter i avtalet och tar inte sikte på hur beslut formellt fattas inom bolagets organ enligt aktiebolagslagen.³⁴

Begreppet beslutsbindningar används som en samlingsbeteckning för flera typer av avtalsvillkor. Ett aktieägaravtal kan exempelvis innehålla regler om att vissa frågor endast får

³¹ Se ex. Lexly.se, "Vad får regleras i ett aktieägaravtal"

³² Se NJA 2011 s. 429, HD konstaterar att innehållet i avtalet syftar till att reglera förhållandet mellan avtalsparterna.

³³ Johansson s. 215-216

³⁴ Nya Juridik 4:10 s. 46

aktualiseras efter ett internt samråd, att beslut ska föregås av särskilda förfaranden eller att ett visst mått av samtycke krävs mellan parterna innan ställning tas i en fråga.³⁵

I doktrinen görs ofta en indelning av beslutsbindningar utifrån vilken typ av rättigheter som regleras. En första kategori avser bindningar som knyter an till aktieägarnas egna rättigheter i bolaget³⁶. Hit hör bestämmelser som reglerar hur en aktieägare får använda sina rättigheter som följer av aktieinnehavet, exempelvis rösträtten eller rätten att initiera förslag. Dessa bindningar riktar sig uteslutande till aktieägarna och tar sikte på deras agerande sinsemellan³⁷. Kärnan i denna kategori utgörs av röstbindningar, där aktieägarna avtalar om hur rösträtten ska utövas i vissa situationer.

En andra kategori omfattar beslutsbindningar som avser frågor som formellt behandlas i något av bolagets organ, men där avtalet endast reglerar aktieägarnas inbördes handlande inför att frågan aktualiseras i organet³⁸. Det kan exempelvis röra sig om överenskommelser om att stödja en viss kandidat till styrelsen eller om att inte väcka en fråga på bolagsstämman utan föregående intern förankring³⁹. Dessa klausuler tar inte sikte på organens befogenheter som sådana, utan på hur aktieägarna ska agera i förhållande till varandra när frågor förs vidare till bolagsorganen⁴⁰.

Denna uppdelning motsvarar den indelning som i litteraturen görs mellan aktörsbindningar och organbindningar. Aktörsbindningar avser då bestämmelser som reglerar aktieägarnas egna rättigheter, medan organbindningar avser avtalsvillkor som knyter an till beslut som senare kan komma att behandlas i bolagets organ. Indelningen används här i beskrivande syfte för att tydliggöra vilka typer av avtalsbestämmelser som normalt omfattas av begreppet beslutsbindningar⁴¹.

³⁵ Nya Juridik 4:10 s. 48

³⁶ Arvidsson s. 145 samt 149 - 154

³⁷ Ny Juridik 4:10 s. 56 - 57

³⁸ Arvidsson s. 147 - 148

³⁹ Ramberg & Ramberg s. 91

⁴⁰ Nya Juridik 4:10 s. 47 - 48

⁴¹ Arvidsson, avsnitt 6.2.2 och 6.2.3

2.2.2 Överlåtelsebindningar

Överlåtelsebindningar i aktieägaravtal reglerar hur aktier får överlåtas mellan parterna eller till utomstående (i förhållande till avtalet). Till skillnad från beslutsbindningar berör dessa bestämmelser inte interna beslutsförhållanden, utan riktar sig istället mot den grundläggande principen i aktiebolagsrätten att aktier som utgångspunkt är fritt överlåtbara enligt 4 kap. 7 § ABL⁴². Genom avtalet kan aktieägarna komma överens om att begränsa eller ändra detta, antingen genom att införa skyldigheter att överlåta, att avstå från överlåtelse, att förvärva eller att avstå från förvärv⁴³.

En vanlig typ av överlåtelsebindning är skyldigheter att överlåta aktier under vissa förutsättningar. Dessa förekommer främst i två former. I den första varianten föreskrivs att en aktieägare måste sälja sina aktier till en eller flera av de övriga avtalsparterna om vissa villkor inträffar. Den andra varianten innebär att en aktieägare är skyldig att sälja sina aktier till en utomstående köpare om en majoritetsägare genomför en försäljning, så kallade drag-along-klausuler⁴⁴. I det första fallet riktas överlåtelsen mot parterna i avtalet, i det andra fallet mot en extern köpare.

En annan kategori består av skyldigheter att inte överlåta aktier. Dessa bindningar syftar till att kontrollera ägarkretsen genom att begränsa möjligheterna att fritt sälja aktier. I aktieägaravtal förekommer ofta avtalade förbud mot överlåtelse under en viss tid eller krav på godkännande från övriga parter innan försäljning får ske. Motsvarande funktion uppnås i bolagsordningen genom förköps-, samtyckes- eller hembudsförbehåll, men i aktieägaravtal är bindningen rent obligationsrättslig och riktar sig endast mellan avtalsparterna⁴⁵.

Överlåtelsebindningar kan också innebära skyldigheter att förvärva aktier. Ett exempel är så kallade friköpsklausuler, där en eller flera parter är skyldiga att köpa aktier som erbjuds dem enligt avtalets villkor. Till dessa hör även bestämmelser som syftar till att ge en avtalspartner möjlighet att avyttra sina aktier, även om de inte alltid innebär en motsvarande skyldighet för någon annan att köpa. Hit hör bland annat tag-along klausuler, där en minoritetsägare ges rätt

⁴² Ny Juridik 4:10 s. 49

⁴³ Se Samuelsson, Aktiebolagslag (2005:551) 4 kap. 7 §, Karnov p. 161

⁴⁴ Ramberg & Ramberg s. 103

⁴⁵ Se Samuelsson, Aktiebolagslag (2005:551) 4 kap 8 §, se även prop. 2004/05:85 avsnitt 6.2.3. Just förköpsförbehåll gäller endast för kupongbolag.

att sälja sina aktier på samma villkor som majoriteten vid en försäljning till tredje man⁴⁶. Dessa klausuler är en begränsning av möjligheten för andra parter att sälja sina aktier utan att erbjuda minoritetsägare möjlighet att delta⁴⁷.

2.2.3 Övriga typiska klausuler i ett aktieägaravtal

Utöver besluts- och överlåtelsebindningar innehåller aktieägaravtal ofta andra bestämmelser som kompletterar parternas mellanhavanden och reglerar olika praktiska frågor som kan uppkomma mellan aktieägarna under avtalets giltighetstid. Dessa klausuler riktar sig inte mot bolagets inre organisation utan reglerar hur aktieägarna ska agera i situationer som kan uppstå under avtalets giltighetstid, och fyller därmed en funktion som aktiebolagslagen i allmänhet inte täcker⁴⁸.

Sekretessklausuler förekommer regelmässigt i aktieägaravtal och innebär att parterna begränsas i sin möjlighet att sprida information om bolaget eller om avtalsförhållandet⁴⁹. Klausulerna kan omfatta både affärsstrategi, ekonomiska förhållanden och interna överväganden mellan aktieägarna.⁵⁰ Syftet är att skydda uppgifter som kan vara känsliga för bolaget och att säkerställa att information som delas mellan aktieägarna inte används på ett sätt som kan skada någon av dem.

Vitesklausuler används ofta som ett verktyg för att säkerställa efterlevnaden av avtalet. Genom att fastställa ett förutbestämt vite vid avtalsbrott minskar behovet av att i efterhand bedöma skadans omfattning, eftersom konsekvensen av en överträdelse redan är reglerad⁵¹. Denna typ av klausul är vanlig i bestämmelser som rör sekretess, konkurrensbegränsningar eller röstningsåtaganden, där ett avtalsbrott kan få betydande men svåråtkombara effekter⁵².

Skiljeklausuler är vanligt förekommande och anger att tvister mellan aktieägarna ska lösas genom skiljeförfarande i stället för i allmän domstol (1 § lag (1999:116) om skiljeförfarande). Skiljeförfaranden är normalt snabbare och inte offentliga, vilket ofta anses fördelaktigt i

⁴⁶ Ramberg s. 104

⁴⁷ Arvidsson s. 159

⁴⁸ Jfr prop 1975:103 s. 297, vad stiftelseurkundens förslag till bolagsordning ska innehålla

⁴⁹ Se Stattin & Svernlöv s. 13, jfr avsnitt 1.1, syftet med många aktieägaravtal är att inte offentliggöra avtalsrelationen.

⁵⁰ Jfr, se Aspegren, lag (2018:558) om företagshemligheter 2 § (1), Karnov

⁵¹ Avtalslagen 2020 avsnitt 12.5.4

⁵² Avtalslagen 2020 avsnitt 5.3

bolagsförhållanden där parterna vill undvika att känsliga uppgifter blir offentliga. Klausulen kan även reglera hur skiljenämnden ska utses och vilket regelverk som ska tillämpas, vilket ytterligare skapar förutsägbarhet vid en eventuell konflikt. Genom skiljeklausuler kan parterna avtala om hur tvister ska lösas, vilket är vanligt i aktieägaravtal.⁵³

2.2.4 Tidsfristen för avtalet

Ett aktieägaravtal kan antingen vara tidsbestämt eller gälla tills vidare. Om avtalet inte uttryckligen anger en avtalstid anses det normalt vara ingånget på obestämd tid. Detta innebär att avtalet kan sägas upp med skäligt varsel enligt allmänna avtalsrättsliga principer⁵⁴. Vad som är skälig uppsägningstid bestäms utifrån en bedömning av avtalets innehåll och omständigheterna vid avtalets ingående.

I doktrinen har det påpekats att aktieägaravtal i flera avseenden liknar avtal om enkla bolag, vilket innebär att bestämmelserna om uppsägning i lagen om handelsbolag och enkla bolag kan tjäna som vägledning när avtalet saknar regler om avtalstid. Enligt dessa regler kan ett avtal på obestämd tid sägas upp med en uppsägningstid om sex månader, om inte annat avtalats⁵⁵. Även ett tidsbestämt avtal som fortsätter att tillämpas efter den avtalade perioden övergår till att gälla på obestämd tid.

Frågan om ett avtal ska anses vara tidsbestämt eller gälla tills vidare har behandlats av Högsta domstolen. I NJA 1956 s. 62 framhölls att bedömningen beror på en helhetsbedömning av avtalets syfte och innehåll. Avsaknad av en uttrycklig tidsbegränsning innebär som regel att avtalet gäller tills vidare. I NJA 1992 s. 439 uttalade domstolen att avtal typiskt sett är avsedda att gälla under den tid den reglerade relationen faktiskt består. För aktieägaravtal innebär detta att avtalets relevans i praktiken följer av aktieägandet i bolaget, om inte annat särskilt avtalats.

För att undvika oklarheter beträffande avtalets giltighetstid väljer parter ofta att införa en uttrycklig reglering om avtalets löptid. En vanlig konstruktion är att avtalet ges en längre initial avtalstid, som därefter förlängs automatiskt i kortare perioder om uppsägning inte sker

⁵³ Prop 1998/99:35, kap. 2.1

⁵⁴ UNIDROIT Principles Art 5.1.8

⁵⁵ Prop 1979/80:143 s 124

inom viss tid. På så sätt bestäms både avtalets varaktighet och förutsättningarna för uppsägning direkt i avtalet⁵⁶.

⁵⁶ Se Ramberg s. 147, jfr Stattin & Svernlöv s. 67-68

3. Aktiebolagsrättsliga verkningar

3.1 Inledning

Vi vet nu sen tidigare att avtalet befinner sig mellan två rättsområden: civilrättsliga avtal, men dess innehåll berör personer som samtidigt är aktieägare i ett aktiebolag och därmed omfattas av aktiebolagsrättens regler⁵⁷. I detta kapitel riktas uppmärksamheten enbart mot den aktiebolagsrättsliga sidan av denna relation.

Frågan är om, och i så fall hur, ett aktieägaravtal kan få betydelse för bolaget som juridisk person eller för de beslut som fattas av dess organ. För att besvara detta måste utgångspunkten tas i den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen, som anger förhållandet mellan bolaget och dess ägare och som sätter ramarna för vilka effekter ett privat ingånget avtal överhuvudtaget kan få inom bolagsrätten.⁵⁸

Syftet med kapitlet är därför att klargöra om ett aktieägaravtal kan tillmätas någon aktiebolagsrättslig verkan, direkt eller indirekt, och vilka begränsningar som följer av den associationsrättsliga strukturen i aktiebolagslagen⁵⁹.

3.2 Aktiebolagsrättsliga separationsprincipen

Den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen har stor betydelse för förståelsen av vilka rättsverkningar ett aktieägaravtal kan få. Principen innebär i korthet att privata avtal mellan aktieägare inte kan påverka aktiebolagets interna rättsordning⁶⁰. De aktiebolagsrättsliga regler som styr bolagets beslut, organens kompetens och giltigheten av bolagsorganens åtgärder bestäms uteslutande av aktiebolagslagen och bolagsordningen, inte av civilrättsliga avtal⁶¹. Ett aktieägaravtal kan därför aldrig ersätta den ordning som gäller för beslutsfattande inom bolaget, oavsett hur detaljerat parterna försöker reglera sina inbördes relationer.

⁵⁷ Erik Nerep, Johan Adestam, Per Samuelsson, Aktiebolagslag(2005:551) kap 37 § (Lexino)

⁵⁸ Ny Juridik 4:10 s. 53-54 (Arvidsson), separationsprincipens innebörd och funktion utvecklas.

⁵⁹ Ny Juridik 4:10 s. 53-55

⁶⁰ Arvidsson, s. 277

⁶¹ Ny Juridik 4:11 s. 10

I doktrin råder bred enighet om att aktieägaravtal saknar aktiebolagsrättslig verkan. Däremot har olika uppfattningar framförts beträffande principens närmare räckvidd. Medan vissa författare främst beskriver principen som ett skydd för bolaget och dess organ mot att bindas av avtal, har andra argumenterat för att aktiebolagsrätten i vidare mening är immun mot avtalsreglering, även när avtalet avser rättigheter som kan utövas utan direkt organmedverkan. Dessa skilda synsätt aktualiserar frågan om hur långt separationsprincipen sträcker sig i praktiken.

Principens funktion ligger i att upprätthålla skiljelinjen mellan avtalsrätt och aktiebolagsrätt. Aktieägaravtalet är ett obligationsrättsligt avtal som binder parterna, men det lämnar aktiebolagsrättens och bolagsordningens struktur helt opåverkad. Om styrelsen eller bolagsstämman fattar ett beslut i strid med vad som avtalats mellan aktieägarna är beslutet fullt giltigt i aktiebolagsrättslig mening. Den enda konsekvensen av avtalsbrottet är att den förpliktade aktieägaren kan bli skadeståndsskyldig gentemot de andra avtalsparterna. Beslutets giltighet bestäms inte av vad som följer av avtalet, utan istället genom vad det står i överensstämmelse med ABL och bolagsordningen⁶².

Skälet till detta är att aktiebolaget är en självständig juridisk person vars interna system måste vara förutsägbart och transparent. Tredje man, borgenärer och framtida aktieägare måste kunna lita på de regler som gäller inom bolaget. Om ett aktieägaravtal kunde ändra organens kompetens eller bolagets interna arbetsprocess, skulle utomstående sväva i ovisshet om bolagets verkliga beslutsordning. Det skulle också möjliggöra egna "alternativa bolagsordningar" som saknar offentlighet och därmed strider mot aktiebolagsformens grundläggande uppbyggnad. Separationsprincipen förhindrar sådana situationer och säkerställer att aktiebolaget inte binds av avtal som inte blivit föremål formellt av bolagsorganen⁶³.

Det finns därför ingen möjlighet för ett aktieägaravtal att direkt påverka hur bolagsstämman, styrelsen eller VD ska utöva sina lagstadgade befogenheter. Exempel på dessa befogenheter kan vara att stämman är det högst beslutande organet (7 kap 1 § ABL), att styrelsen svarar för bolagets organisation och förvaltningen av bolagets angelägenheter och tillsätter VD (8 kap 4

⁶² Arvidsson s. 277; Nerep (2010) s. 347, Stattin & Svernlöv s. 35, resonemanget följer av att det ej blir klanderbara beslut.

⁶³ Ny Juridik 4:10 s. 53-54 (behovet av transparens, förutsägbarhet och offentlig beslutsordning).

§ ABL) och att VD svarar för den löpande förvaltningen (8 kap 29 § ABL). Bestämmelser i aktieägaravtal som syftar till att styrelsen inte får fatta vissa typer av beslut, eller att stämman endast ska vara beslutförd under särskilda villkor, saknar rättsverkningar i aktiebolagsrätten⁶⁴. De kan aldrig begränsa ett organs kompetens eller ogiltigförklara organbeslut. I praktiken tolkas många sådana bestämmelser i stället som röstbindningsklausuler, där avtalet reglerar hur aktieägarna ska rösta, inte vilken kompetens organet har. Den aktiebolagsrättsliga ordningen förblir därmed intakt.

Inte heller universalbeslut (känt som SAS principen inom aktiebolagsrätten) utgör något undantag från principen⁶⁵. Det är riktigt att samtliga aktieägare kan fatta bolagsstämмоeslut utan en formell stämma, men då agerar de i egenskap av just bolagsstämman, inte som avtalsparter. Rättsverkningar följer alltså av att ett stämmobeslut har uppkommit, inte av avtalet. För att ett sådant beslut ska anses föreligga krävs att parternas överenskommelse faktiskt är avsedd att ha bolagsrättslig effekt och rör frågor som faller inom stämmans exklusiva kompetens⁶⁶. Generella uttalanden i ett aktieägaravtal, exempelvis om att framtida avsteg från vinstsyftet ska accepteras (3 kap 3 § ABL), kan aldrig få verkan genom enbart samtycke genom avtal, utan är något som ingår i ett exklusivt stämmobeslut⁶⁷.

Rättsfallet NJA 2011 s. 429 visar i praktiken hur långt separationsprincipen sträcker sig. I målet hade en majoritetsaktieägare avstått från rätten till tvångsinlösen av minoritetens aktier. Högsta domstolen konstaterade att rätten till tvångsinlösen är tvingande och inte kan begränsas ens om samtliga aktieägare skulle vilja det. Ett avtalsvillkor som inskränkte denna rätt kunde därför inte ge någon verkan, även om det kunde medföra avtalsrättsliga konsekvenser mellan parterna. Domstolen konstaterade att minoritetsskydd och ägarstrukturer skulle missgynnas och rubbas om avtalet hade gett aktiebolagsrättslig betydelse. Avtalet kunde därför inte hindra majoritetsägaren från att utöva sin lagstadgade rätt med stöd av 22 kap 1 § ABL⁶⁸.

⁶⁴Se prop. 1997/98:99 s. 229 & Se Samuelsson, Aktiebolagslag (2005:551) 8 kap. 4 §, Karnov 2025-12-07 (JUNO).

⁶⁵ Arvidsson s. 279

⁶⁶ Arvidsson s. 281

⁶⁷ prop. 2004/05:85 avsnitt 4.1

⁶⁸ NJA 2011 s. 429 (tvingande karaktär hos tvångsinlösen och avtalets obetydlighet i bolagsrättslig process).

Avgörandet kan förstås som ett uttryck för att aktiebolagslagens tvingande regler inte kan sättas ur spel genom privata överenskommelser, även när samtliga aktieägare är parter till avtalet. Samtidigt har rättsfallet i doktrin getts olika tolkningar beträffande separationsprincipens närmare räckvidd.

Principen gäller således även i situationer där avtalet riktar in sig på samma frågor som ABL själv reglerar. Det finns ingen rätt som stödjer att avtalsvillkor tränger igenom och påverkar giltigheten av bolagsrättsliga normer. Den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen innebär därmed att ett aktieägaravtal aldrig kan påverka om ett bolagsorgan fattar ett giltigt eller ogiltigt beslut, aldrig kan ändra organens kompetens och aldrig kan modifiera rättigheter som tillkommer aktieägare enligt ABL. Principen är strikt, och några undantag erkänns inte. All påverkan som ett aktieägaravtal kan få stannar inom avtalsförhållandet mellan parterna. Bolaget och dess normer förblir helt opåverkade⁶⁹.

3.3 Avtalets indirekta effekt och när bolaget är part

Även om ett aktieägaravtal inte kan förändra den interna beslutsordningen enligt aktiebolagslagen innebär detta inte att avtalet helt saknar aktiebolagsrättslig betydelse. Den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen markerar en strikt gräns för vilka rättsverkningar avtalet kan få, men i praktiken uppstår situationer där avtalet ändå får en indirekt inverkan på hur bolagsrättsliga frågor aktualiseras eller bedöms. Det rör sig dock aldrig om en normativ påverkan: aktiebolagsrätten förblir oberörd, och avtalet kan inte ändra vare sig organens kompetens, beslutsprocedurer eller aktieägarnas lagstadgade rättigheter.

En första typ av indirekt relevans uppstår genom att avtalet styr hur aktieägarna väljer att utöva sina rättigheter inom bolaget. En röstbindningsklausul kan inte tvinga stämman att fatta ett visst beslut, men den påverkar hur parterna röstar, vilket i praktiken kan leda till att stämmobeslutet får det innehåll som avtalet förutsätter. Beslutets giltighet beror dock uteslutande på om röstningen skett i enlighet med aktiebolagslagen och aktieboken; det är alltså inte avtalet som ger beslutet dess rättsverkningar. På motsvarande sätt kan en aktieöverlåtelse i strid med avtalet ge upphov till skadeståndsskyldighet, men detta påverkar

⁶⁹ Ny Juridik 4:10 s 54

inte förvärvarens ställning som aktieägare. Avtalet binder parterna sinsemellan, men aldrig bolaget⁷⁰.

En andra form av anknytning till bolagsrätten uppstår när bolaget självt är part i aktieägaravtalet. I sådana fall får bolaget en obligationsrättslig rätt att kräva att aktieägarna fullgör sina avtalsåtaganden, exempelvis genom aktieägartillskott⁷¹. Arvidsson tar upp exemplet att om ett aktieägaravtal innehåller skyldigheter för aktieägarna att tillskjuta aktieägartillskott, och bolaget samtidigt är part i avtalet, blir bolaget som egen juridisk person obligationsrättsligt berättigat att kräva fullgörelse av dessa åtaganden från aktieägarna⁷².

Så vi kan då konstatera att aktieägaravtal i praktiken kan komma att beröra aktiebolagsrätten genom hur aktieägarna agerar och genom att bolaget får civilrättsliga anspråk. Men dessa situationer innebär aldrig att avtalet tillerkänns aktiebolagsrättslig kraft. Alla effekter är indirekta och beroende av faktiska förlopp, inte av avtalet som norm. Den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen säkerställer därmed att aktieägaravtalet förblir ett civilrättsligt instrument som aldrig kan förändra aktiebolagsrättens regelsystem.

3.3.1 NJA 2011 s.429

Eftersom NJA 2011 s. 429 haft en stor betydelse för frågan om aktieägaravtalets rättsverkningar i förhållande till aktiebolagsrätten behandlas rättsfallet i ett eget underkapitel. Avgörandet aktualiserar särskilt vilken betydelse ett avtalsvillkor kan få när det kolliderar med ett aktiebolagsrättsligt institut som är uppbyggt som en lagstadgad rättighet och skyldighet⁷³.

Reglerna om tvångsinlösen i 22 kap. 1 § ABL anger förutsättningarna för när en aktieägare som innehar mer än nio tiondelar av aktierna har rätt att lösa in återstående aktier, samt när minoritetsaktieägare har rätt att påkalla inlösen⁷⁴. Bestämmelsernas tvingande karaktär framgår av förarbetena. Lagstiftaren markerar där att den lagstadgade ordningen inte kan sättas ur spel genom privata överenskommelser, även om parterna avtalsvis kan reglera frågor kring genomförandet och förfarandet på ett obligationsrättsligt plan⁷⁵. I NJA 2011 s. 429

⁷⁰ Prop. 2004/05:85 s. 1397.

⁷¹ Se C. Bergström och P. Samuelsson s. 163

⁷² Ny juridik 4:10 s. 54

⁷³ Se avsnitt 3.3, om indirekt påverkan

⁷⁴ Se Samuelsson, Aktiebolagslag (2005:551) 22 kap. 1 §, Karnov 2025-12-07 (JUNO)

⁷⁵ Prop. 2004/05:85 s. 809

prövade Högsta domstolen om ett påstått avtalsvillkor, enligt vilket en majoritetsaktieägare avstått från sin rätt till tvångsinlösen, kunde hindra att tvångsinlösen genomfördes enligt 22 kap. 1 § ABL. Högsta domstolen slog fast att ett sådant avtal inte kan tillmätas aktiebolagsrättslig relevans i själva inlösensituationen. Rätten till tvångsinlösen kvarstår när lagens förutsättningar är uppfyllda, och den kan inte avtalas bort med verkan inom ramen för det aktiebolagsrättsligt reglerade inlösenförfarandet⁷⁶. Avtalet kan däremot i princip få avtalsrättsliga konsekvenser mellan parterna, men detta påverkar inte majoritetsägarens möjlighet att utöva den lagstadgade rätten enligt ABL⁷⁷.

Avgörandet har i doktrin kopplats till separationsprincipens räckvidd. Arvidsson framhåller att domskälen kan läsas på två sätt: antingen som ett uttryck för att separationsprincipen ges ett mycket vidsträckt tillämpningsområde, eller mer försiktigt som ett fall där Högsta domstolen i huvudsak gjort en teleologisk bedömning av tvångsinlösenreglernas syften och därigenom i praktiken nekat avtalet genomslag i inlösenprocessen⁷⁸. Nerep argumenterar däremot för en mer långtgående förståelse av separationsprincipen, där aktiebolagsrätten i vidare mening är immun mot avtalsreglering även när avtalet tar sikte på aktiebolagslagens rättigheter och skyldigheter utanför organbeslutens giltighetsfrågor⁷⁹.

Tvångsinlösen aktualiseras när en aktieägare innehar mer än nio tiondelar av samtliga aktier i bolaget. Vid beräkningen ska bolagets egna aktier räknas bort, vilket följer av 4 kap. 45 § ABL och behandlas i lagkommentarer⁸⁰. Syftet är att bolagets innehav av egna aktier inte ska påverka om den kvalificerade majoriteten uppnåtts i de situationer där lagen knyter rättsverkningar till innehavets storlek. Lagstiftaren har även betonat att borträkningen gäller generellt vid regler som knyter rättsverkningar till aktieinnehavets omfattning⁸¹.

Det krävs inte att majoritetsägaren innehar en viss andel av röstetalet; det är tillräckligt att denne äger minst nio tiondelar av aktierna⁸². Rätten gäller oberoende av om majoritetsägaren

⁷⁶ NJA 2011 s. 429

⁷⁷ NJA 2011 s. 429, HD konstaterade här separationsprincipen.

⁷⁸ Arvidsson, Högsta domstolen och den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen, Ny Juridik 2011-12 nr 1, avsnitt 2 och 4)

⁷⁹ Nerep, Aktiebolagsrättslig verkan av aktieägaravtal - särskilt om begränsningar i rätten till tvångsinlösen enligt ABL 22 kap., Festskrift till Torkel Gregow 2010, samt Nereps promemoria om separationsprincipen och T 15389-16

⁸⁰ Se Nerep, Adestam, Samuelsson Aktiebolagslag (2005:551) 4 kap 45 §, Lexino (JUNO)

⁸¹ Prop. 1999/2000:34 s. 111; 1999/2000:LU9.

⁸² Se Samuelsson, Aktiebolagslag(2005:551) 22 kap. 1 §, Karnov 2025-12-07 (JUNO)

är fysisk eller juridisk person. Minoriteten har dessutom en egen rätt att påkalla inlösen när gränsen passerats, även om majoritetsägaren inte själv initierar förfarandet⁸³.

Rättsfallet visar alltså att avtalade begränsningar av tvångsinlösen inte kan påverka den aktiebolagsrättsliga bedömningen när lagens förutsättningar är uppfyllda. Avgörandet tydliggör därmed att tvångsinlösenreglernas tvingande struktur inte kan modifieras genom privata överenskommelser med verkan i inlösenförfarandet. Den som agerar i strid med ett avtal kan i förekommande fall möta avtalsrättsliga påföljder, men avtalet kan inte hindra att tvångsinlösen sker enligt den ordning som följer av 22 kap. ABL⁸⁴.

3.3.2 Praxis

Separationsprincipen har kommit till uttryck i rättspraxis redan före NJA 2011 s. 429 och har därefter även aktualiserats i underinstanser. Dessa ger en övergripande bild av att avtal inte kan påverka bedömningar rörande organens befogenheter eller giltigheten av bolagsrättsliga åtgärder.

Ett tidigt och ofta åberopat avgörande är NJA 1972 s. 29. Målet gällde ett rösträttsavtal som stred mot det aktiebolagsrättsliga splittringsförbudet. Högsta domstolen fann att avtalet inte kunde ges aktiebolagsrättslig verkan, eftersom rösträtten enligt aktiebolagsrätten inte får frikopplas från aktieägandet. Avgörandet visar tydligt skiljelinjen mellan avtalsrättslig bundenhet och aktiebolagsrättslig giltighet, även om ett avtal kan vara bindande mellan parterna, påverkar det inte bedömningen enligt aktiebolagsrättens tvingande normer⁸⁵.

Liknande resonemang har förts i Svea hovrätts dom i mål Ö 2116-03. Där frågan om ett aktieägaravtal kunde tillmätas betydelse vid bedömningen av ett bolagsorganbesluts giltighet. Hovrätten utgick från att bolagsorganens handlande uteslutande ska prövas mot aktiebolagslagen och bolagsordningen och att avtal mellan aktieägare saknar relevans i denna bedömning. Avtalet kunde därför inte påverka rättsföljden, utan eventuella konsekvenser fick hanteras inom ramen för parternas avtalsförhållande⁸⁶.

⁸³ prop. 2004/05:85 s. 809: Aktieägarna styr över inlösesrätten.

⁸⁴ Arvidsson, Ny Juridik 2011-12 nr 1, om konsekvenserna för avtalsreglering och domens tvetydighet; Nerep Festskrift 2010 om dikotomin och frågan om verkan i inlösentvist

⁸⁵ Nereps analys av "Den aktiebolagsrättsliga så kallade separationsprincipen", första punkten.

⁸⁶ Nereps analys av "Den aktiebolagsrättsliga så kallade separationsprincipen", punkt 5

Samma princip kommer till uttryck i Svea hovrätts dom i mål Ö 1244-04. I målet hade aktier förvärvats i strid med en överlåtelsebegränsning som grundade sig i avtalsvillkor från ett aktieägaravtal. Trots att både överlåtare och förvärvare var bundna av avtalet fann hovrätten att styrelsen var skyldig att införa förvärvaren i aktieboken. Avtalsvillkoret kunde inte ges aktiebolagsrättslig verkan, eftersom överlåtelsebegränsningar endast är giltiga i den mån de har stöd i aktiebolagslagen och är införda i bolagsordningen. Avgörandet belyser att separationsprincipen gäller även när samtliga berörda parter är bundna av avtalet och agerat i ond tro⁸⁷.

Oavsett om avtalet avser rösträtt, överlåtelsebegränsningar eller andra aktiebolagsrättsliga normer, så tillämpas normerna självständigt och utan hänsyn till privata överenskommelser. Praxis ger ett tydligt stöd för uppfattningen att aktieägaravtalets aktiebolagsrättsliga verkningar är starkt begränsade och att avtalet i första hand hör hemma inom det obligationsrättsliga området.

⁸⁷ Nereps analys av "Den aktiebolagsrättsliga så kallade separationsprincipen", p. 1 - 4

4. Avtalsrättsliga verkningar

4.1 Inledning

Efter att det föregående kapitlet behandlat aktieägaravtalets ställning i aktiebolagsrätten, förskjuts nu analysen till den avtalsrättsliga dimensionen. Till skillnad från bolagsrätten, som styr bolagets interna beslutsstruktur och organens kompetens, reglerar avtalsrätten det obligationsrättsliga förhållandet mellan de aktieägare som ingått avtalet. Det är därför inom avtalsrätten som frågor om giltighet, bundenhet, frihet och sanktioner aktualiseras när ett aktieägaravtal ska bedömas.

I detta sammanhang finns det anledning att först redogöra för de grundläggande avtalsrättsliga principer som utgör ramen för hur aktieägaravtal skapas, tolkas och får verkan mellan parterna. Kapitlet omfattar även den avtalsrättsliga separationsprincipen, som behöver behandlas parallellt med den aktiebolagsrättsliga motsvarigheten för att klargöra hur gränsdragningen mellan rättsområdena kan påverka avtalsvillkorens räckvidd och parternas faktiska handlingsutrymme.

Kapitlet går även igenom påföljder vid avtalsbrott, såsom skadestånd, vite och möjligheten till hävning, samt behandlar i vilken mån dessa sanktioner kan användas för att upprätthålla avtalet i praktiken. Slutligen analyseras frågor om oskälighet och jämkning, särskilt i situationer där avtalsvillkor kan anses ge en part ett otillbörligt övertag eller stå i konflikt med tvingande skyddsregler.

4.2 Avtalsfrihet och avtalsbundenhet

Avtalsfriheten är en avtalsrättslig princip inom svensk avtalsrätt och innebär att parter själva bestämmer om ett avtal ska ingås, vem det ska ingås med och vilket innehåll det ska ha⁸⁸. För aktieägare medför denna princip en omfattande möjlighet att genom avtal reglera sina inbördes relationer, exempelvis samarbetets struktur, beslutsprocesser, ägarförändringar eller

⁸⁸ Avtalslagen 2020 / 1. Inledande bestämmelser / 1.3 Avtalsrättsliga principer / 1.3.1 Principen om avtalsfrihet

finansieringsfrågor. Avtalsfriheten innebär både en handlingsfrihet att skapa ett rättsligt bindande ramverk och en rätt att avstå från att göra det⁸⁹. Denna frihet är dock inte obegränsad. Tvingande lagstiftning, såsom aktieägarrättigheter eller generalklausuler i avtalslagen, kan begränsa vilka villkor parterna faktiskt kan komma överens om, eller rättare sagt vad som kan bli gällande, då vi i tidigare avsnitt kommit fram till att avtalsfriheten inte var begränsad i NJA 2011 s.429, men att avtalsvillkoret aldrig fick någon effekt aktiebolagsrättsligt. Avtalsfriheten blir därför indirekt begränsad genom avtalsinnehåll som är oskäligt, illojalt eller strider mot lag⁹⁰.

Avtalsbundenheten utgör uttrycket för “pacta sunt servanda” - att avtal ska hållas. När parterna genom anbud och accept, eller på annat sätt, har manifesterat en rättsligt relevant överenskommelse, uppstår en bindande förpliktelse som ska fullgöras i enlighet med avtalets innehåll⁹¹. I aktieägaravtalet innebär detta att avtalsparterna är skyldiga att agera i överensstämmelse med de åtaganden de själva skapat; underlåtenhet kan medföra civilrättsliga sanktioner såsom skadestånd, vite eller andra avtalade påföljder. Principen utgör därmed den norm som ger aktieägaravtal praktisk betydelse. Den säkerställer att avtalet inte endast fungerar som en viljeförklaring, utan som ett rättsligt bindande instrument vars efterlevnad kan göras gällande⁹².

Tillsammans förklarar avtalsfriheten och avtalsbundenheten de grundläggande mekanismer som bär upp aktieägaravtalet som rättsfigur. Den första anger parternas möjlighet att forma avtalet utifrån sina behov, den andra säkerställer att träffade åtaganden får faktisk rättslig verkan. Dessa principer utgör därför utgångspunkten för den fortsatta analysen. I nästa avsnitt behandlas den avtalsrättsliga separationsprincipen, som närmare avgränsar denna avtalsfrihet genom att klargöra varför avtalet enbart binder parterna internt och inte kan tilläggas bolagsrättslig effekt.

⁸⁹ Adlercreutz & Mulder s. 13-15

⁹⁰ Se avsnitt 3.3.1, om NJA 2011 s. 429

⁹¹ Se. Persson, lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område, 1 kap, Karnov

⁹² Avtalslagen 2020 / 1. Inledande bestämmelser / 1.3 Avtalsrättsliga principer / 1.3.2 Principen om avtalsbundenhet, pacta sunt servanda

4.3 Avtalsrättsliga separationsprincipen

Den avtalsrättsliga separationsprincipen tar sin utgångspunkt i att aktieägaravtal är civilrättsliga avtal som får sina rättsverkningar inom ramen för den allmänna avtalsrätten.⁹³ Detta innebär att avtalsbundenheten och avtalsfriheten styr frågan om när ett avtalsvillkor är giltigt, hur det ska tolkas och vilka sanktioner som följer vid avtalsbrott.⁹⁴ Till skillnad från aktiebolagsrätten, som reglerar bolagets interna struktur och organens kompetens, tar den avtalsrättsliga prövningen sikte på det obligationsrättsliga förhållandet mellan de aktieägare som har ingått avtalet.

Principens funktion blir särskilt tydlig i situationer där avtalsvillkor berör rättigheter som också förekommer i aktiebolagsrätten. Ett avtalsvillkor kan nämligen vara helt utan bolagsrättslig betydelse men samtidigt fullt bindande mellan parterna.⁹⁵ Detta innebär att även om ett avtalsvillkor inte kan begränsa eller förändra en rättighet som följer av ABL, kan det ändå grunda ett avtalsbrott om en part handlar i strid med vad den har förbundit sig till enligt avtalet. Avtalsrättens normer gäller således parallellt med, men oberoende av aktiebolagsrätten.

Detta dubbla förhållningssätt framträder särskilt tydligt i diskussionen om rätten till tvångsinlösen enligt 22 kap. 1 § ABL. I doktrinen har framhållits att denna rättighet inte är en komponent i något rättsförhållande mellan aktieägaren och bolaget utan utgör en rättighet i relationen mellan aktieägare. Följden blir att ett avstående från tvångsinlösen inte aktualiserar den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen, eftersom avtalet inte påverkar bolagets interna normsystem.⁹⁶ Däremot aktualiseras den avtalsrättsliga separationsprincipen: om rätten är dispositiv kan en aktieägare genom avtal avstå från den, och ett påkallande av tvångsinlösen i strid med ett sådant avtal kan innebära ett avtalsbrott. Ett exempel kan vara 7 kap 43 § ABL om beslut på stämman som kräver kvalificerad majoritet men som är dispositiv genom SAS-principen.⁹⁷

I NJA 2011 s. 429 illustreras denna ordning tydligt. Högsta domstolen slog fast att tvångsinlösen-rätten är tvingande i den mening att ett avtalsvillkor inte kan hindra en

⁹³ Ny Juridik 4:10 s. 55.

⁹⁴ Ny Juridik 4:11 s. 15.

⁹⁵ jfr NJA 2011 s. 429

⁹⁶ Ny Juridik 4:10 s. 56.

⁹⁷ Se Nerep, Adestam, Samuelsson Aktiebolagslagen (2005:551) 7 kap 43 § Lexino

aktieägare från att utöva sin lagstadgade rätt i ett formellt inlösenförfarande. Samtidigt utesluter detta inte att ett avstående kan vara giltigt som avtalsvillkor och därmed medföra avtalsrättsliga konsekvenser om parten agerar i strid med sitt åtagande.⁹⁸ Domens utfall visar därmed att ett avtalsvillkor kan sakna betydelse i den aktiebolagsrättsliga prövningen men ändå vara civilrättsligt sanktionerat mellan parterna.

Den avtalsrättsliga separationsprincipen markerar följaktligen att aktiebolagsrätten inte automatiskt tränger in i avtalsrättens område. Bedömningen av avtals giltighet, tolkning och sanktioner sker enligt avtalsrättsliga normer, och aktiebolagsrätten får endast genomslag i den mån lagstiftningen uppställer uttryckliga begränsningar för avtalsfriheten.⁹⁹ På så sätt upprätthålls en tydlig skiljelinje mellan bolagets interna rättsordning och avtalsparternas civilrättsliga förpliktelser, även i situationer där dessa möts i praktiken.

4.4 Påföljder vid avtalsbrott

Efter att föregående avsnitt klarlagt att ett aktieägaravtal saknar aktiebolagsrättsliga rättsverkningar och att överträdelser av avtalet därför inte kan ge upphov till bolagsrättsliga sanktioner, riktas nu fokus mot de avtalsrättsliga konsekvenser som aktualiseras vid avtalsbrott. Separationsprincipen innebär att eventuella följder av en avtalsöverträdelse enbart träffar de avtalsslutande parterna och bedöms inom ramen för avtalsrätten. Påföljder kan därmed följa antingen av avtalets egna bestämmelser eller av de regler och principer som gäller enligt avtalslagen och allmän avtalsrätt. I det följande görs en översiktlig genomgång av de sanktioner som typiskt sett kan aktualiseras när ett aktieägaravtal inte efterlevs¹⁰⁰.

4.4.1 Skadestånd & Vite

Skadestånd är en potentiell påföljd vid avtalsbrott och syftar till att återställa den ekonomiska balans som hade förelegat om avtalet fullgjorts¹⁰¹. Ersättningen omfattar sådana förluster som står i adekvat kausalitet till avtalsbrottet, och den skadelidande parten är skyldig att vidta rimliga skadebegränsande åtgärder. Ansvarsfrihet kan inträda om avtalsbrottet beror på en

⁹⁸ Jfr Ny Juridik 4:10 s. 56; Ny Juridik 4:11 s. 15.

⁹⁹ Ny Juridik 4:11 s. 15-16.

¹⁰⁰ Se Kap 3 & Kap 4

¹⁰¹ Ramberg & Ramberg s. 123

omständighet som ligger utanför den avtalsbrytande partens kontroll och som denne inte skäligen kunnat förutse eller förhindra, förutsatt att parten inte heller åtagit sig risken för den aktuella situationen¹⁰².

Vitesklausuler används ofta i aktieägaravtal för att förenkla bedömningen av vilka ekonomiska följder ett avtalsbrott ska få. Genom att på förhand bestämma ersättningsnivån undviker parterna komplicerade skadestandsberäkningar och potentiella bevissvårigheter. Vite kan dock inte fungera som en oinskränkt sanktionsmöjlighet¹⁰³. Om beloppet är oproportionerligt i förhållande till avtalets innehåll eller de ekonomiska konsekvenserna av avtalsbrottet, kan klausulen jämkas eller lämnas utan avseende enligt 36 § AvtL.¹⁰⁴

4.4.2 Hävning

Hävning är en mer ingripande påföljd än skadestånd och vite eftersom den innebär att avtalsförhållandet upplöses med omedelbar verkan¹⁰⁵. I aktieägaravtal aktualiseras hävning endast när avtalsbrottet är av väsentlig betydelse för den drabbade parten. Bedömningen tar sikte på om avtalsbrottet i praktiken gjort det orimligt att kräva att parten står kvar i avtalsförhållandet¹⁰⁶.

Aktieägaravtal präglas ofta av långsiktiga samarbeten, vilket innebär att en hävning kan få betydande konsekvenser även för bolagets ägarstruktur och verksamhet. Av den anledningen kopplas hävningsbestämmelser i många aktieägaravtal till särskilda ordningar, exempelvis inlösenklausuler eller andra mekanismer som möjliggör ett ordnat avslut på samarbetet.

Hävning hindrar inte att andra påföljder görs gällande. Den drabbade parten kan även efter hävning ha rätt till skadestånd eller vite, förutsatt att avtalet inte begränsar sådana möjligheter.¹⁰⁷

¹⁰² NJA 1942 s. 627

¹⁰³ Avtalslagen 2020 avsnitt 6.4.4 (1): parterna är fria att komma överens om att en part ska utge ett på förhand bestämt belopp (avtalsvite) med anledning av avtalsbrott.

¹⁰⁴ Avtalslagen 2020 avsnitt 6.4.4 (2): Oskäligen vitesklausuler i avtal som inte är konsumentavtal

¹⁰⁵ Hellsten a. 44

¹⁰⁶ Lehrberg s. 170-171

¹⁰⁷ Ramberg & Ramberg s. 260. se även avsnitt 13:9 om förutsättningar och tillämpningen av skadestånd.

Bedömningen som görs vid hävning utgår från det så kallade väsentlighetskravet, vilket anger när ett avtalsbrott är så allvarligt att avtalet inte rimligen bör bestå. Prövningen tar sikte på om brottet har påverkat avtalets funktion på ett sådant sätt att den drabbade parten inte skäligen kan krävas kvarstå i avtalsförhållandet. Vid denna bedömning beaktas bland annat avtalsbrottets praktiska och ekonomiska följder, om det finns risk för fortsatta störningar i samarbetet samt om mindre ingripande påföljder, såsom skadestånd eller vite, skulle vara tillräckliga för att återställa balansen mellan parterna.¹⁰⁸

4.4.3 Fullgörelse

Fullgörelse innebär att den avtalsbrytande parten åläggs att prestera enligt avtalet. Denna påföljd aktualiseras när det fortfarande är möjligt och lämpligt att avtalet fullföljs i enlighet med den ursprungliga överenskommelsen. Fullgörelse kan exempelvis avse skyldighet att erbjuda aktier enligt en förköpsklausul eller att medverka till en avtalsreglerad överlåtelse.

Separationsprincipen innebär dock att fullgörelse endast kan riktas mot parterna i avtalet. Bolagsorganen kan aldrig åläggas att fatta beslut i enlighet med aktieägaravtalet, eftersom deras befogenheter regleras exklusivt av aktiebolagslagen och bolagsordningen. Om fullgörelse skulle innebära ett otillåtet ingrepp i bolagets interna kompetensfördelning, eller om prestationen inte längre är möjlig att genomföra, återstår endast ekonomiska sanktioner¹⁰⁹.

4.4.4 Avtalsrättslig ogiltighet & Generalklausulen (36§)

Ett aktieägaravtal kan ogiltigförklaras på samma grunder som andra civilrättsliga avtal. Svek enligt 30 § AvtL är en svag ogiltighetsgrund som förutsätter att en part medvetet lämnat vilseledande uppgifter som haft betydelse för avtalets ingående. Avtalet kan ändå vara giltigt gentemot en motpart som varit i god tro. I aktieägaravtal kan svek bli aktuellt exempelvis när oriktiga uppgifter lämnas om bolagets ekonomiska ställning eller framtida finansiering. Tvång enligt 28 - 29 §§ AvtL är en stark ogiltighetsgrund och innebär att avtalet är ogiltigt från början¹¹⁰. Ett aktieägaravtal som ingåtts under tvång får därför inga rättsverkningar alls, till skillnad från svek där ogiltigheten kan vara beroende av omständigheterna¹¹¹.

¹⁰⁸ Ramberg & Ramberg s. 130 - 133 & s. 254 - 255

¹⁰⁹ Avtalslagen 2020, se avsnitt 12.2: Rätt att kräva avtalsenlig prestation (fullgörelse)

¹¹⁰ Se Persson Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område, 3 kap 28 - 30 §§ Karnov

¹¹¹ Prop 1975/76:81 s. 12-13

Generalklausulen i 36 § AvtL ger domstolen möjlighet att jämka eller helt åsidosätta oskäligen avtalsvillkor. Bedömningen är helhetsbaserad och hänsyn tas både till avtalets innehåll och till omständigheterna vid dess tillkomst. Ett villkor kan anses oskäligt exempelvis om det ger en part ett oproportionerligt starkt inflytande eller om det avviker kraftigt från dispositiv rätt på ett sätt som rubbar avtalsbalansen. Generalklausulen är särskilt relevant för aktieägaravtal, eftersom parterna ofta är kommersiellt jämbördiga och avtalen kan innehålla långtgående sanktionsklausuler. Jämkning kan avse en viss bestämmelse eller avtalet som helhet, och lagstiftaren har uttryckligen öppnat för att även mer omfattande omformuleringar kan bli aktuella när rättsföljden annars skulle bli orimlig.¹¹²

¹¹² Se Persson, lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område, 3 kap 36 § Karnov

5. Analys

Frågan om vilka rättsverkningar ett aktieägaravtal kan få avtalsrättsligt respektive aktiebolagsrättsligt har genom uppsatsen visat sig ytterst bero på samspelet mellan två separationsprinciper. Den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen innebär att privata avtal mellan aktieägare inte kan påverka bolagets interna normsystem eller organens kompetens. Detta resultat framgår tydligt av såväl lagens systematik som praxis, särskilt NJA 2011 s. 429, där Högsta domstolen slog fast att ett avtalsmässigt avstående från tvångsinlösen saknar bolagsrättslig relevans och inte kan hindra majoritetsaktieägaren från att påkalla inlösen enligt 22 kap. 1 § ABL¹¹³. Rättigheten bedömdes vara tvingande, vilket innebär att avtalet inte kan modifiera förfarandet eller påverka bedömningen av rättens bestånd. Avtalet fick således ingen aktiebolagsrättslig effekt, även om det kunde aktualisera ett avtalsbrott mellan parterna.

Detta leder till den första slutsatsen: ett aktieägaravtal kan aldrig tillerkännas bolagsrättslig verkan, vare sig genom att förändra organens kompetens, påverka giltighetens bedömningen av bolagsstämmobeslut eller begränsa aktieägarrättigheter som följer direkt av lag eller bolagsordning. Allt innehåll som rör bolagets interna beslutsordning, såsom röstningskrav, beslutsförfaranden eller organens befogenheter, får endast civilrättslig betydelse. Detta gäller även i situationer där avtalet berör frågor som liknar aktiebolagsrättsliga regler. Den aktiebolagsrättsliga strukturen är tvingande i dessa delar, och privata avtal kan aldrig tillerkännas normativ kraft i förhållande till bolaget.¹¹⁴

Samtidigt visar analysen genom avtalsrätten att avtalet får full obligationsrättslig verkan mellan parterna. Den avtalsrättsliga separationsprincipen innebär att aktiebolagsrätten inte i sig hindrar avtalsbundenhet mellan aktieägare. Detta gör att parterna är bundna av sina åtaganden i den utsträckning som följer av avtalsfriheten och allmänna avtalsrättsliga regler¹¹⁵. Ett avtalsvillkor som inte kan tillämpas bolagsrättsligt, exempelvis en röstbindningsklausul som strider mot stämmans kompetens, kan fortfarande vara giltigt obligationsrättsligt och grunda påföljder vid avtalsbrott. Separationsprinciperna kompletterar

¹¹³ NJA 2011 s. 429; prop. 2004/05:85 s. 809.

¹¹⁴ Jfr Samuelsson, Aktiebolagslag(2005:551) 22 kap. 1 §, Karnov 2025-12-07 (JUNO) & Nerep, Adestam, Samuelsson Aktiebolagslag (2005:551) 4 kap 45 §, Lexino

¹¹⁵ Arvidsson, Aktieägaravtal s. 15 ff. 283 ff.

därmed varandra: bolaget skyddas från privat avtalsautonomi, samtidigt som avtalsfriheten mellan aktieägare har stor räckvidd så länge villkoren inte kolliderar med tvingande rätt.

Det framgår dock av analysen att avtalsfriheten inte är obegränsad. Avtalsvillkor som innebär avsteg från tvingande aktiebolagsrättsliga regler, såsom minoritetsskyddet, kapitalskyddsreglerna eller obligatoriska organbefogenheter, kan inte göras gällande ens obligationsrättsligt om de innebär en ogiltighetsgrund. Detta följer både av aktiebolagsrättsliga syften och av avtalsrättsliga begränsningar, särskilt generalklausulen i 36 § AvtL.¹¹⁶ Ett avtalsvillkor som ger en part ett oproportionerligt övertag, eller som i praktiken upphäver aktiebolagsrättsliga skyddsregler, riskerar att jämkas eller lämnas utan avseende.

Genomgången av beslutsbindningar och överlåtelsebindningar visar också hur avtalsrätten och aktiebolagsrätten möts i praktiken. Beslutsbindningar som avser exempelvis hur aktieägare ska rösta kan påverka faktiska beslut genom avtalsstyrt beteende, men gränsen mot bolagsrättslig verkan ligger fast: det är fortfarande stämman, inte avtalet, som fattar beslutet.¹¹⁷ Organbindningar som försöker reglera styrelsens eller stämmans kompetens kan aldrig upprätthållas bolagsrättsligt, men kan ge upphov till avtalsbrott om en part agerar i strid med förpliktelsen. Begränsningen ligger i att fullgörelse inte kan riktas mot bolaget eller dess organ, sanktionerna är uteslutande ekonomiska och avtalsrättsliga.

Liknande resonemang gäller för överlåtelsebindningar. Även om aktier i princip är fritt överlåtbara enligt 4 kap 7 § ABL, kan parterna genom avtal skapa skyldigheter att överlåta, avstå från överlåtelse eller ge medparter olika förköpsrättigheter. Dessa regler får full avtalsrättslig verkan men saknar bolagsrättslig effekt och kan aldrig förändra rättsverkningarna enligt ABL:s hembuds- eller samtyckesregler¹¹⁸. Däremot utgör de verktyg för att strukturera ägarkretsen i avtalsförhållandet.

Samtidigt framgår av genomgången att rättsläget inte är helt okomplicerat i alla avseenden. Även om huvudlinjen i praxis tydligt ger uttryck för att aktieägaravtal saknar aktiebolagsrättslig verkan, har doktrinen diskuterat hur långt separationsprincipen sträcker sig i situationer där avtalsvillkor i praktiken får ett starkt genomslag genom sanktioner eller

¹¹⁶ Prop. 1975/76:81 s. 112 ff.; Lehrberg, Avtalsrätt, s. 174 - 177.

¹¹⁷ Ny Juridik 4:10 s. 46 - 48.

¹¹⁸ Ny Juridik 4:10 s. 49 - 50: 4 kap. 7 § ABL.

faktiska maktförhållanden. Detta gäller särskilt i gränsfall där avtalet inte formellt påverkar bolagets beslut, men där dess effekter i realiteten kan bli långtgående. Rättsläget får därför beskrivas som principiellt klart men i vissa tillämpningssituationer nyansrikt.

Men i ljuset av allt detta, framträder en relativt klar bild av rättsläget. Avtalsrättsligt har aktieägaravtal en omfattande verkan, där parterna kan åta sig vittgående skyldigheter med avtalsrättsliga sanktioner. Genom skadestånd, vite, inlösenklausuler och i vissa fall hävning kan avtalet upprätthållas effektivt, och 36 § AvtL utgör den främsta korrigerande mekanismen när villkor blir oskäligen eller strider mot skyddssyften. Aktiebolagsrättsligt är verkan däremot strikt begränsad, eftersom avtalet inte kan påverka lagstadgade rättigheter, organens kompetens eller bolagets interna reglering genom bolagsordningen. Detta sammanfattat innebär att ett aktieägaravtal har starka rättsverkningar avtalsrättsligt men mycket begränsade aktiebolagsrättsligt. Separationsprinciperna säkerställer denna uppdelning: avtalet binder parterna men aldrig bolaget. De begränsningar som kan hindra avtalsfriheten uppstår främst när avtalets innehåll kolliderar med tvingande aktiebolagsrättsliga regler eller när avtalsvillkor bedöms som oskäligen enligt 36 § AvtL. I övrigt gäller att parterna har långtgående frihet att själva utforma sina rättigheter och skyldigheter, men dessa kan endast göras gällande inom ramen för obligationsrätten.

6. Avslutande reflektioner

Med ett par avslutande ord konstateras att aktieägaravtalets ställning alltså präglas av en viss osäkerhet. Trots försök att sammanställa gällande rätt framträder ett rättsområde som befinner sig i gränslandet mellan avtalsrätt och aktiebolagsrätt, där två olika rättssystem möts. Det är därför inte förvånande att frågan är omdiskuterad och att gränsdragningarna i praktiken inte alltid är tydliga för avtalsparter. Avsaknaden av uttrycklig lagreglering bidrar dessutom till att frågor lämnas öppna och i stället får hanteras genom praxis och doktrin, vilket ytterligare förstärker intrycket av ett rättsläge som inte är fullt ut klarlagt.

Samtidigt visar jämförelser med exempelvis dansk rätt att lagreglering i sig inte nödvändigtvis eliminerar dessa oklarheter. Även där kvarstår frågor om hur långt avtalsfriheten sträcker sig i förhållande till tvingande bolagsrättsliga regler och i vilken mån privata överenskommelser kan tillåtas påverka den associationsrättsliga strukturen. Detta tyder på att problematiken inte enbart kan hänföras till avsaknaden av reglering, utan snarare till en mer grundläggande spänning mellan parternas avtalsintresse och behovet av ett stabilt och förutsebart aktiebolagsrättsligt system.

Separationsprincipen framträder därför som ett systemskydd. Principen kan inte endast förstås som ett formellt hinder mot att ge aktieägaravtal aktiebolagsrättslig verkan, utan även som ett medel för att upprätthålla transparens och förutsebarhet på aktiemarknaden. Här kan en parallell dras till fastighetsrätten och jordabalkens ordning, där regler om formkrav och upplysningsplikt syftar till att skydda omsättningen av fast egendom och skapa trygghet för köpare. Köpare ska kunna förlita sig på offentliga och tydliga rättsförhållanden utan att riskera att dolda eller konkurrerande avtal påverkar deras rättsställning.

En liknande tanke gör sig gällande i aktiebolagsrätten. För att aktier ska kunna omsättas utan osäkerhet måste nya och potentiella aktieägare kunna utgå från att aktiebolagslagen och bolagsordningen utgör den uttömmande ramen för bolagets interna struktur. Om privata aktieägaravtal tilläts få genomslag på det aktiebolagsrättsliga planet, skulle detta kunna skapa tveksamhet och försiktighet hos nya ägare, vilket i förlängningen riskerar att hämma aktiemarknadens funktion. Rädslan för att okända avtal kan inskränka rättigheter knutna till aktien skulle därmed kunna få en avkylande effekt på marknaden.

Källförteckning

1. Rättskällor

Förarbeten

Prop. 1975:103.

Prop. 1975/76:81.

Prop. 1979/80:143.

Prop. 1995/96:10.

Prop. 1997/98:99.

Prop. 1998/99:35.

Prop. 1999/2000:34.

Prop. 1999/2000:LU9.

Prop. 2004/05:85.

SOU 1997:22, s. 205.

Rättspraxis

NJA 1942 s. 627.

NJA 2011 s. 429.

NJA 1972 s. 29

Svea hovrätt, dom 13 juni 2003 i mål Ö 2116-03.

Svea hovrätt, dom 17 februari 2004 i mål Ö 1244-04.

Stockholms tingsrätt, dom 18 januari 2019 i mål T 15389-16.

Internationella rättskällor

UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts.

2. Litteratur (Doktrin)

Arvidsson, Niklas, Högsta domstolen och den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen, Ny Juridik 2011 - 12 nr 1.

Adlercreutz, Axel & Mulder, Bernhard, Avtal, 15 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm.

Bengtsson, Bertil; Ullman, Åke & Unger, Torsten, Skadestånd i avtalsförhållanden, 3 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm.

Bernitz, Ulf; Hedlund, Daniel; Nordell, Per & Westberg, Peter, Finna rätt - juridisk introduktionsbok, Norstedts Juridik, Stockholm.

Bergström, Clas & Samuelsson, Per, Aktiebolagets grundproblem, 7 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm.

Dotevall, Rolf, Aktiebolagsrätt - fördjupning och komparativ belysning, Norstedts Juridik, Stockholm.

Hallsten, Erik, Avtal och tvist, Norstedts Juridik, Stockholm 2015.

Johansson, Svante, Bolagsstämma i aktiebolag, 1 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm.

Johansson, Svante, Svensk associationsrätt i huvuddrag, 13 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm.

Kansmark, Johan & Roos, Carl Martin, Aktieägaravtal, 2 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm.

Lehrberg, Bert, Aktieägaravtal och bolagsordning, 1 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm.

Nerep, Erik, Aktiebolagsrättslig verkan av aktieägaravtal – särskilt om begränsningar i rätten till tvångsinlösen enligt ABL 22 kap., i Festskrift till Torkel Gregow, Stockholm 2010.

Nerep, Erik, Ett intressant fall om den aktiebolagsrättsliga separationsprincipens tillämplighet, rättsutlåtande, avsnitt I–V.

Ramberg, Christina & Ramberg, Richard, Allmän avtalsrätt, 11 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm.

Ramberg, Christina & Ramberg, Richard, Aktieägaravtal i praktiken, 1 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm.

Stattin, Daniel & Strandberg, Jenny, Aktieägaravtal - ett symposium, 1 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm.

Stattin, Daniel & Svernlöv, Carl, Introduktion till aktieägaravtal, 2 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm.

3. Artiklar

Arvidsson, Niklas, "Aktieägaravtal", Ny Juridik 2010:4.

Arvidsson, Niklas, "Aktieägaravtal", Ny Juridik 2011:4.

Westin, Gunnar, "Aktieägaravtal", Ny Juridik 2011:2.

4. Lagkommentarer (elektroniska)

Aspegren, Henrik, Lagkommentar till lag (2018:558) om företagshemligheter, Karnov (JUNO), uppdaterad 2025-12-07.

Nerep, Erik; Adestam, Per & Samuelsson, Per, Kommentar till aktiebolagslagen (2005:551), Lexino (JUNO), uppdaterad 2025-12-07.

Persson, Stefan, Kommentar till avtalslagen (1915:218), Karnov (JUNO), uppdaterad 2025-12-07.

Samuelsson, Per, Kommentar till aktiebolagslagen (2005:551), Karnov (JUNO), uppdaterad 2025-12-07.

5. Elektroniska källor

Avtalslagen2020, www.avtalslagen2020.se

Lexly, www.lexly.se